

УДК 392.5+398.8(477.41/.42=161.2=161.3)

О. П. Павлова
(*Білорусь*)

ОБРЯДОВІ ПІСНІ СВАТАННЯ Й ЗАРУЧИН БІЛОРУСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ

У статті розглянуто обрядові пісні сватання й заручин білорусько-українського Полісся; виявлено основні образи-символи, що трапляються на території прикордоння; окреслено подібності та відмінності цих обрядів.

Ключові слова: сватання, заручини, обряд, поетика, символіка, структура.

В статье рассмотрены обрядовые песни сватовства и помолвки белорусско-украинского Полесья; выявлены основные образы-символы, встречающиеся на территории пограничья; указаны сходства и отличия данных обрядов.

Ключевые слова: сватовство, помолвка, обряд, поэтика, символика, структура.

The ritual songs of courtship and engagement in the Belarusian-Ukrainian border region are considered. The main images of the characters appearing in the borderland. Indicated similarities and differences of these ceremonies.

Keywords: courtship, engagement, ceremony, poetics, symbolism, structure.

Тексти пісень передвесільного періоду білорусько-українського Полісся мають у своїй структурі та змісті як деякі відмінності, так і певні збіги.

У більшості текстів найповніше відтворено обряд сватання, у якому відбиті міфологічні уявлення, пов'язані з купівлею-продажем нареченої. Використаний у піснях діалог наповнює текст своєрідним колоритом і супроводжується різноманітними прислів'ями та приказками:

Сватове-панове, па што вы прыехалі?
Ці па грэчку, ці па жнэчку,
Ці па доўгую касу...
Няма грэчкі, не памыта,
Няма жнэчкі, не пабіта,
А наша дзеўка ўся адмыта (АМК).

Щодо українських варіантів пісень передвесільного періоду, то в них, окрім обов'язкових діалогів, що відбуваються між сватами, трапляються батьківські настанови, напутні поради перед відповідальним вибором дітей:

– Чи я, мамо, вам докучила,
Що ви рано так заручили?
– Не ти, доню, нам докучила,
Докучили твої подруги,
Під віконце підбігаючи,
На вулицу викликаючи... [1, с. 94];

Перейдеш ти в нову хату,
Збережи господарство там,
Не втрачайся, не соромся,
Тільки щастя буде в ній... (ГВМ).

Якщо в білоруських текстах найповніше показано внутрішній світ, відображено психологічний стан молодих перед весіллям, то в українських піснях передусім переважають похвальні наспіви на адресу молодої, підкреслювалася її краса. Наречену намагалися показати рукодільницею та господинею:

А ты, хлопец, не пужайся,
А ты, хлопец, не саромся,
Будзе ў вашай хаце свята,
Безумоўна будзе... (ОВК);

А казали: Марусенька не пряха, А її матюнка не ткаха,
А її сестриця небилиця, – Аж вона, молодая, напрула,
А її матюнка наткала, А її сестриця побілила,
На ясному сонечку посушила,
У світлиці на скамниці покачала,
Іванову всю родиночку обдаровала. Гу! [1, с. 93].

Як розповідали жителі с. Озерщина Речицького району Гомельської області, у білоруських обрядах сватання було прийнято: «Приежжать на своей телеге (обязательно на своей), жених держал в руках рушник и боты для тещы, ого» (АМК). В українській традиції також можна знайти подібні варіанти обрядової дії: «До нас свати йшли, попереду – жених, а позаду – його почет. Наречений обов'язково ніс у руках гостинець й взуття для тещі, його взували на весіллі, а на “сватанні” приміряли...» (записано від переселенки із Чернігівщини). Також подібний обряд із примірюванням взуття трапляється в пісенних текстах на Гомельщині, наприклад:

Еду ціха, еду хутка,
Бо вязу я боты цёшчы,
Чырвоныя, прыгожыя,
У сваты еду я! (АМК).

В українських пісенних текстах також можна відшукати схожі сюжети:

Тихо конічек мій їде,
Черевички везу я,
Червоненькі і біленькі
Черевички везу я (ГВМ).

У весільній обрядовості білорусів важливим був вибір дня сватання.

«За уявленнями наших предків, найсприятливішим днем для сватання вважався четвер (у окремих регіонах сватання відбу-

валося в суботу або неділю). Про інші дні тижня говорили так: «Усё роўна вяселле не склеіцца» [2, с. 11]. У м. Добруші Гомельської області найкращим днем для проведення весілля вважалася п'ятниця: «В п'ятницю збирались усі, приходили дивитися на жениха, як воно, та що...» (ОВК). «З того моменту, як сват переступав поріг хати майбутньої нареченої, починався відповідальний довесільний період. Його зміст полягав у тому, щоб встановити взаємопорозуміння між родами» [2, с. 11].

Траплялися випадки, коли на сватання приходили свати з подушкою в руках. «Вважалось, чим більше в ній буде пір'я, тим більше щастя буде у молодих, якщо сватання пройшло успішно, то молодих обсіпали цим пухом, вважалось, що вони будуть таким чином жити в багатстві» (СТМ). В описах весільної обрядовості в українській традиції таких моментів ми не виявили.

Сватання могло бути успішним, якщо наприкінці застілля мати майбутньої нареченої виконувала глибоко символічний ритуал: у пляшку, принесену сватом, насипала жита, загортала в рушник і повертала гостю. Це означало: посіяне зерно обов'язково проросте новим колосом [2, с. 12].

«Зазвичай сват відправлявся на заручини з буханкою хліба й пляшкою горілки. В українській традиції було прийнято, щоб жених ніс на заручини кабанчика і дві пляшки, одну – повну, другу – порожню. Якщо першою діставала наречена повну пляшку, це означало, що життя буде безхмарне, тихе й спокійне, якщо ж порожню – буде багато проблем» (ГВМ).

Інколи доходило навіть до комічного. Ось що розповідала жителька с. Голубичі Ріпкинського району Чернігівської області: «У мене було так, як пришёл жених в сваты, принёс тую гарэлку и пусту бутылку, дык мама моя достала полную, заставила его выпить. “Если выпьешь, – говорит, – всю, здоровый, отдам дочку за тебя, а нет – значит не судьба”. Он выпил, а она ему: “Да ты еще и пьяница, не-е, не отдам дочку за тебя”» (ГВМ).

Більшість пісень, що їх виконували під час сватання й заручин, як у Білорусі, так і в Україні привертають увагу не тільки своїми сюжетами, але й неповторними образами-символами, використання яких у кожній з пісень має певний зміст.

У пісенних текстах, що їх виконували свати, важливе місце відводилося зооморфним образам, які символізують нареченого й наречену: «А ў нас ёсць галубок да пары вашай галубцы». Образ голубки означав чистоту, молодість, цноту, незайманість дівчини. У білоруських весільних піснях, якими супроводжувався обряд сватання, селезень і качечка також уособлювали нареченого й наречену:

– Сівы, белы селязеньчыку,
Ці быў ты на Дунайчыку,
Ці бачыў ты сваю качачку?.. [3, с. 63].

Не можна також оминати увагою образ зозулі, вічний символ самотності. Щодо пісень, що їх співали під час сватання, то тут цей образ-символ теж виник не даремно. Не всі дівчата, які були засватані, мали бажання виходити заміж. Як засвідчують жителі с. Короватичі Речицького району Гомельської області, траплялися випадки, коли рідні дівчини примушували її виходити заміж за нелюбого: «Дівчина не завжди хотіла йти заміж, тому приходили батьки молодого й домовлялися зразу з її батьками, без участі молодої:

Куковала зязюленька под окном,
Плакала, ой Юлечка, за столом.
Ой не плачь, не плачь, Юленька...» (АМК).

Якщо порівнювати тексти білоруських та українських пісень, то можна дійти висновку, що в білоруських варіантах частіше трапляється образ зозулі, яка символізує дівчину, а в українських пісенних зразках – це зазвичай образ риби: «Впала Галюхна, впала, / Наче рибонька в'яла» [1, с. 80].

Символіка риби тісно пов'язана з водною стихією, яка забезпечує початок життя, так як і весілля, що символізує початок нового життя. Не випадково ця стихія найчастіше трапляється в цих пісенних текстах та може бути представлена і річкою, і озером, і навіть океаном. Але найчастіше цей образ-символ, репрезентований у вигляді річки Дунай, ми можемо спостерігати в текстах весільних пісень як у білоруському фольклорі, так і в українському:

А то ноч і здрадзе,
Прыйдзе Ванечка і ўкрадзе,
Завязе цябе на Дунай... [3, с. 65];

Та рушники напяла,
По тихому Дунаю білила... [1, с. 80].

У більшості пісень, що виконувалися дівчиною або для дівчини, яку видавали заміж проти її волі, можна знайти образи-символи, які репрезентовані в зменшувально-ласкавій формі: «галубанька», «качачка», «Дунайчык», «зязюлька», «рибонька» тощо. Їх функціональність пов'язана з відображенням у пісенних текстах внутрішнього стану нареченої.

Розглянуті характеристики пісенних текстів передвесільного періоду білорусько-українського Полісся, якими супроводжувалися сватання й заручини, дозволяють дійти висновків про наявність в українському й білоруському весільному фольклорі як деяких схожих особливостей, так і специфічно виражених.

ЛІТЕРАТУРА

1. Весільні пісні : у 2 кн. / редкол. : О. І. Дей (голова), І. П. Березовський, М. М. Гордійчук, С. Д. Зубков та ін. ; відп. ред. : І. П. Березовський, О. А. Правдюк. – К. : Наукова думка, 1982. – Кн. 1. – 872 с.

2. *Котович О. В.* Белорусская свадьба: тайные ключи семейного счастья / О. Котович, Я. Крук. – Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2011. – 72 с.

3. Палескае вяселле / [уклад. і рэд. В. А. Захаравай]. – Мінск : Універсітэцкае, 1984. – 303 с.

СПИСОК ІНФОРМАТОРІВ

АМК – Аникеева Марія Кирилівна, 1945 р. н., с. Озерщина Речицького р-ну Гомельської обл.

ГВМ – Говбиш Валентина Михайлівна, 1950 р. н., м. Гомель.

ОВК – Овмененко Вікторія Костянтинівна, 1945 р. н., м. Добруш Гомельської обл.

СТМ – Сердечна Тетяна Максимівна, 1951 р. н., с. Короватичі Речицького р-ну Гомельської обл.

Переклад з білоруської Олени Чебанюк

SUMMARY

The purpose of this study is to investigate wedding songs, in fulfillment of rituals of courtship and engagement in Belarusian and Ukrainian Polesie. The author draws attention to the main images and symbols occurring in the territory of the borderland, indicates similarities and differences not only the songs, but also ritual stages of courtship and engagement, which took place in Ukraine and Belarus.

The most striking elements of the wedding ceremony is the ritual stages, retained its relevance to the present day.

The article indicates the presence of plot differences existing between the Belarusian and Ukrainian versions of songs. Noted the existence of differences in the plot itself songs and in the ceremonial stage under which they are performed.

Most of the songs that sound during courtship and engagement, both in Belarus and Ukraine, attracted the attention of not only his story, but also a unique image – symbols, the use of which in each of the songs filled with deep meaning. The article focuses on the zoomorphic images in Belarusian and Ukrainian versions of songs.

Value articles give personal records website, collected during field expeditions to the Ukrainian and Belarusian woodland.

Keywords: courtship, engagement, ceremony, poetics, symbolism, structure.